

תורה שבעל פה ומשפט עברי

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלוש יחידות:

- יחידה ראשונה – משפט ויושר
- יחידה שנייה – דברים שבינו לבינה
- יחידה שלישית – הורים וילדים

בכל יחידה שני פרקים:

- פרק ראשון – שאלות על סוגיה נתונה – 40 נקודות (מתוך 50)
- פרק שני – שאלות קצרות – 10 נקודות
- סך הכול – 50 נקודות ליחידה

יש לענות על שאלות רק בשתי היחידות שלמדתם. $50 \times 2 = 100$ נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) אין להעתיק את השאלה, אלא לרשום את מספרה בלבד.
(2) יש להתרכז בנושא ולשים לב לכתב, לכתוב ולפיסוק.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

שימו לב: מבין שלוש היחידות בשאלון זה יש לענות על שאלות רק בשתי היחידות שלמדתם, לפי ההוראות בכל יחידה.

יחידה ראשונה – משפט ויושר (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק הראשון ובפרק השני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון – שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחרו באחת מן הסוגיות א–ב שבנספח, וענו על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרתם.

תוכלו לצבור לכל היותר 40 נקודות בפרק הראשון.

סוגיה א: תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף לה, ע"א

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה א שבנספח, וענו על שש השאלות 1–6.

1. בסוגיה מסופר על החכמים של ישיבת נהרדעא.

א. באיזו ארץ הייתה ישיבת נהרדעא? (2 נקודות)

ב. ציינו את שמותיהם של שניים מחכמי נהרדעא. (3 נקודות)

2. "ההוא גברא [...] היכא אותביניהו [...] זיל שלים".

א. מה הפקיד האיש לשמירה אצל חברו? (3 נקודות)

ב. מה אמר השומר כאשר בא המפקיד לתבוע את רכושו? (3 נקודות)

ג. מדוע פנו השומר והמפקיד אל רב נחמן? (3 נקודות)

ד. (1) מה פסק רב נחמן? (3 נקודות)

(2) מה היה הנימוק של רב נחמן לפסיקתו? (3 נקודות)

3. א. "לא שילם [...] לאפדניה מיניה".

מה עשה רב נחמן כאשר הנתבע לא שילם? (4 נקודות)

ב. "לסוף [...] למרה".

(1) איזו בעיה התעוררה כאשר "אישתכח כיפי", ומה פסק רב נחמן בעקבות בעיה זו? (4 נקודות)

(2) לדעתכם, האם פסיקתו של רב נחמן הייתה לטובת המפקיד או לטובת השומר? נמקו את תשובתכם. (4 נקודות)

4. "למימרא דסבר רב נחמן דשומא הדר?"

א. בעקבות פסיקתו של רב נחמן, מהו העיקרון שעליו הגמרא מתלבטת? (3 נקודות)

ב. מדוע דוחה הגמרא את לימוד העיקרון הזה? (4 נקודות)

5. לפניכם מקרה שאיננו מוצג בסוגיה.

לווה לא הצליח להחזיר את חובו, ולכן נגבה ממנו נכס כ"שומא". כעבור זמן השיג הלווה כסף, וביקש לפדות את רכושו ולקבלו בחזרה.

א. על פי מסקנת הסוגיה, מה יהיה הדין במקרה זה? האם יוכל הלווה לפדות את רכושו? (3 נקודות)

ב. מהו הנימוק של הסוגיה לדין במקרה זה? (3 נקודות)

6. מיומנות והבנה

לפניכם קטע מתוך הלכה מספרו של הרמב"ם "משנה תורה". קראו את הקטע וענו על השאלות שאחריו.

מְכָרָה (את הקרקע) בְּעַל חוֹב אוּ נְתָנָה בְּמִתְנָה אוּ שְׂשֻמָּה לְבַעַל חוֹב (אחר) מְדַעְתּוּ אוּ שְׂמַת וְהוֹרִישָׁה - אֵינָה חוֹזְרָת.

(רמב"ם, הלכות מלווה ולווה, פרק כב, הלכה י"ז)

א. הרמב"ם מציין כמה מקרים שבהם תהיה הפסיקה שונה מזו של הסוגיה.

בחרו באחד מן המקרים האלה, והסבירו אותו במילים שלכם. (2 נקודות)

ב. מדוע במקרה שהסברתם בסעיף א הפסיקה שונה מזו של הסוגיה? התייחסו בתשובתכם לעיקרון "ועשית הישר והטוב".

(3 נקודות)

סוגיה ב: תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, דף צט, ע"ב

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה ב שבנספח, וענו על שש השאלות 7–12.

7. **א.** הסוגיה נמצאת במסכת בבא קמא. מה פירוש המילים "בבא קמא"? (נקודה אחת)
ב. ציינו שמות של שני סדרים מן התלמוד. (2 נקודות)
ג. כיצד מכונים חכמי המשנה, וכיצד מכונים חכמי התלמוד? (2 נקודות)

8. **"איתמר: המראה דינר לשולחני ונמצא רע".**

- א.** (1) מהו שולחני? (2 נקודות)
(2) מדוע נזקקו לשולחני בתקופת המשנה והתלמוד? (3 נקודות)
ב. הסבירו בלשונכם את המקרה המתואר בפתיח לשאלה. (4 נקודות)

9. **"תני חדא [...] חייב, ותניא אידך [...] חייב".**

- א.** העתיקו למחברתכם את המשפט הנכון מבין המשפטים שלפניכם. (3 נקודות)
- בקטע מובאת סתירה בין שתי ברייתות.
 - בקטע מובאת סתירה בין שני אמוראים.
 - בקטע מובאת סתירה בין דנכו ובין איסור.
 - בקטע מובאת סתירה בין רש"י ובין בעלי התוספות.
- ב.** (1) הסבירו על מה מסכימים שני המקורות (תני חדא... ותניא אידך...). (3 נקודות)
(2) הסבירו מהי הסתירה בין שני המקורות. (3 נקודות)

10. **"אמר רב פפא: כי תניא אומן פטור [...] דלא צריכי למיגמר כלל".**

- א.** רב פפא מזכיר את דנכו ואיסור.
(1) מהו המקצוע של דנכו ואיסור? (2 נקודות)
(2) מדוע רב פפא מזכיר אותם? (2 נקודות)
ב. הסבירו את הצעתו של רב פפא ליישוב הסתירה בין שני המקורות. (4 נקודות)
ג. "אלא במאי טעו [...] מתותי סיכתא".
(1) מי שואל את השאלה "אלא במאי טעו"? (2 נקודות)
(2) הסבירו את השאלה. (3 נקודות)
(3) על פי רש"י, הסבירו את התשובה על שאלה זו. (3 נקודות)

11. רבי חייא היה שולחני מומחה. הוא החזיר לאישה את כספה, אף על פי שהיה פטור מתשלום במקרה של טעות.

א. "ומאי שנא דנכו ואיסור דפטירי [...] למיגמר קא בעי".

הסבירו את שאלת הגמרא. (3 נקודות)

ב. "רבי חייא [...] הוא דעבד".

מהי תשובת הגמרא על שאלה זו? (3 נקודות)

12. מיומנות והבנה

לפניכם קטע מתוך הלכה מספרו של הרמב"ם "משנה תורה" ואחריו תיאור מקרה.

קראו את הקטע ואת תיאור המקרה, וענו על השאלות שאחריהם.

"המראה דינר לשולחני, ואמר לו יפה הוא ונמצא רע, אם בשכר ראהו - חייב לשלם, אף על פי שהוא בקי ואינו צריך

להתלמד. ואם בחינם ראהו - פטור, והוא (בתנאי) שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי - חייב לשלם, אף על פי

שהוא בחינם".

(רמב"ם, הלכות שכירות, פרק י, הלכה ה)

אסף רצה לנסוע במכוניתו, אך לא הצליח להניע אותה. הוא גרר את המכונית למוסך. מכונאי מתלמד בדק את המכונית וקבע שיש

להחליף את המצבר במצבר חדש. אסף לא נדרש לשלם בעבור הבדיקה. הוא קנה מצבר חדש והתקין אותו במכוניתו. למוחרת

שוב לא הצליח אסף להניע את מכוניתו, והוא גרר אותה למוסך. בעל המוסך, מכונאי מוסמך, בדק את המכונית ומצא את התקלה.

התברר שהחלפת המצבר הייתה מיותרת.

א. על פי הרמב"ם, האם המכונאי המתלמד צריך לפצות את אסף על החלפת המצבר? הוכיחו את תשובתכם באמצעות ציטוט

מדברי הרמב"ם. (3 נקודות)

ב. על פי הרמב"ם, אילו היה בעל המוסך זה שקובע שיש להחליף את המצבר, האם הוא היה צריך לפצות את אסף? הוכיחו את

תשובתכם באמצעות ציטוט מדברי הרמב"ם. (2 נקודות)

פרק שני – שאלות קצרות מן היחידה משפט ויושר (10 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 13–14.

13. נעמי קנתה שדה הסמוך לשדה של רבקה. רבקה פנתה אל בית הדין בטענה שצריכה להיות לה עדיפות בקניית השדה, ודרשה

לבטל את הקנייה ואת הבעלות של נעמי על השדה.

א. על איזה דין שלמדתם מבוססת הטענה של רבקה? (6 נקודות)

ב. השופט התלבט בסוגיה, ולבסוף פסק על פי הפתגם מן הסיפור על רוניא ועל רבינא: "ארבעה לצלא, ארבעה לצללא".

מה פסק השופט, ומדוע פסק כך? (4 נקודות)

14. "הגזלין ומלווי בריבית שהחזירו - אין מקבלין מהן, והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו".

א. מדוע אין מקבלים גולה שגזלנים מבקשים להחזיר? (6 נקודות)

ב. הסבירו בלשונכם את דברי הברייתא "אין רוח חכמים נוחה הימנו". (4 נקודות)

יחידה שנייה – דברים שבינו לבניה (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק הראשון ובפרק השני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון – שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחרו באחת מן הסוגיות ג-ד שבנספח, וענו על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרתם. תוכלו לצבור לכל היותר 40 נקודות בפרק הראשון.

סוגיה ג: תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סב, ע"ב

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה ג שבנספח, וענו על שש השאלות 15–20.

15. א. על פי כותרת דף התלמוד שבנספח, מהו שם המסכת, ומהו שם הפרק בדף זה? (3 נקודות)
- ב. בצד השמאלי של דף התלמוד שבנספח, מעל הכותרת "תוספות", מוצג פירוש. מהו שם הפירוש? (2 נקודות)

16. "התלמידים יוצאין [...] שלא ברשות".

- א. (1) על פי המשפט שבפתיח, מה מותר לתלמידי חכמים? (5 נקודות)
 - (2) "שלא ברשות" – ברשות מי? (4 נקודות)
 - ב. מן המילים בפסוק "שְׁאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעֶנְתָּהּ" (שמות כ"א, י') למדו חכמים שעל הבעל לספק לאשתו את צרכיה. בהיעדרו של הבעל, ההנחה היא שמשפחתו צריכה לספק את צורכי האישה. איזה צורך של האישה משפחתו של הבעל אינה יכולה לספק לה? הסבירו את תשובתכם. (4 נקודות)
17. רבא אומר על ההיעדרות הממושכת של תלמידי חכמים מביתם: "עבדי עובדא בנפשיהו". אפשר לפרש את דבריו בשתי דרכים. מה הן שתי הדרכים? (8 נקודות)

18. א. "כי הא דרב רחומי הווה שכיח קמיה דרבא במחוזא. הווה רגיל דהווה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי".

- הסבירו בלשונכם את המתואר בציטוט שבפתיח. (6 נקודות)
 - ב. על פי המשך הסיפור, מדוע לא בא רב רחומי לביתו? (4 נקודות)
19. א. על פי הסיפור, כיצד מת רב רחומי? (4 נקודות)
- ב. איזו משתי הדרכים שכתבתם בשאלה 17 באה לידי ביטוי בסיפור על רב רחומי? הסבירו את תשובתכם. (5 נקודות)

20. מיומנות והבנה

- לפניכם קטע מתוך פירוש ל"משנה תורה" שכתב רבי וידאל די טולוזה (1283–1360). קראו את הקטע וענו על השאלה שאחריו. אף על פי שהביאו בגמרא מעשה דרב רחומי שנח נפשיה, התם מפני שלא בא לעת שהיה רגיל לבוא. (מגיד משנה, הלכות אישות, פרק י"ד, הלכה ב)
- אם מותר לתלמידי חכמים להיעדר מביתם לשנתיים או לשלוש שנים, מדוע על פי רבי וידאל די טולוזה מת רב רחומי, שנעדר מביתו שנה אחת בלבד? (5 נקודות)

סוגיה ד: בראשית רבה, פרשת נח, פרשה ל"ג

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה ד שבנספח, וענו על שש השאלות 21–26.

21. א. העתיקו למחברתכם את המשפט הנכון מבין המשפטים שלפניכם. (2 נקודות)
- מדרש בראשית רבה הוא הספר הראשון בתורה.
 - מדרש בראשית רבה הוא מסיפורי נוח והמבול.
 - מדרש בראשית רבה הוא פרק במסכת תענית.
 - מדרש בראשית רבה הוא קובץ מדרשי אגדה על ספר בראשית.
- ב. האם רבי תנחומא הוא אמורא ארץ-ישראלי או אמורא בבלי? נמקו את תשובתכם. (3 נקודות)

22. "בימיו של רבי תנחומא [...] ולא בא גשם".

- א. הסבירו מהי תענית. (3 נקודות)
- ב. מדוע ביקש הציבור מרבי תנחומא לגזור תענית? (3 נקודות)
- ג. רבי תנחומא נענה לציבור וגזר תענית.
- (1) כמה ימים ארכה התענית? (3 נקודות)
- (2) האם התענית הועילה? נמקו את תשובתכם. (2 נקודות)

23. "נכנס ודרש להם [...] צדקה לענייהם".

- א. (1) מה ביקש רבי תנחומא מן הציבור? (3 נקודות)
- (2) מה היה הנימוק של רבי תנחומא לבקשה זו? (4 נקודות)
- ב. כיצד הגיב הציבור על בקשתו של רבי תנחומא? (3 נקודות)

24. "ראו אדם [...] והתמלאתי עליה רחמים".

- א. (1) מה ראה הציבור? (3 נקודות)
- (2) כיצד פירש הציבור את מה שראה? (4 נקודות)
- ב. הסבירו את תשובתו של האדם על שאלת רבי תנחומא "מפני מה נתת לה מעות?". (4 נקודות)

25. "באותה שעה [...] ונחרוהו העולם".

- א. רבי תנחומא מנסח את דבריו בדרך של "קל וחומר" (על אחת כמה וכמה).
- הסבירו את ה"קל וחומר" שבדבריו. (4 נקודות)
- ב. האם נענתה בקשתו של רבי תנחומא? הוכיחו את תשובתכם מן הכתוב. (4 נקודות)

26. מיומנות והבנה

לפניכם קטע מן התלמוד הבבלי במסכת תענית. קראו את הקטע וענו על השאלה שאחריו.

"פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים. התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה [...] אמר לפניו: ריבונו של עולם! בניך שמו פניהם עליי (סמכו עליי) שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך".

(תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כג, ע"א)

כתבו שלושה הבדלים בין הסיפור בבראשית רבה על רבי תנחומא ובין הסיפור במסכת תענית על חוני המעגל. (5 נקודות)

פרק שני – שאלות קצרות מן היחידה דברים שבינו לבניה (10 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 27–28.

27. ראובן הכה את דינה אשתו. דינה פנתה לבית הדין בטענה שראובן אלים כלפיה. בית הדין פסק שיש להחרים ולמכור חלק

מרכושו של ראובן ולקנות בכסף זה קרקע בעבור דינה שתהיה רכושה הפרטי.

א. לדעתכם, האם פסיקת בית הדין היא ענישה מרתיעה? נמקו את תשובתכם. (3 נקודות)

ב. על פי דברי התוספתא "וילקח בהן קרקעות והוא אוכל פירות", איזו הנאה יכולה להיות לבעל מן הקרקע?

(4 נקודות)

ג. הרמב"ם פסק: "הבעל שחבל באשתו חייב לשלם לה [...] והכול שלה, ואין לבעל בהן פירות, ואם רצתה ליתן הדמים

לאחר - נותנת. וכזה הורו הגאונים".

(רמב"ם, הלכות חובל ומוזיק, פרק ד, הלכה טז)

מהו ההבדל בין פסק דינו של הרמב"ם (בעקבות הגאונים) ובין דברי התוספתא? (3 נקודות)

28. א. מהו ההבדל בין מוהר לכתובה? (5 נקודות)

ב. מהי תקנת שמעון בן שטח בנוגע לכתובה? הסבירו מדוע תיקן תקנה זו. (5 נקודות)

יחידה שלישית – הורים וילדים (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק הראשון ובפרק השני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון – שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחרו באחת מן הסוגיות ה-1 שבנספח, וענו על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרתם.

תוכלו לצבור לכל היותר 40 נקודות בפרק הראשון.

סוגיה ה: תלמוד ירושלמי, מסכת פאה, פרק א, הלכה א

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה ה שבנספח, וענו על שש השאלות 29–34.

29. הסוגיה לקוחה מן התלמוד הירושלמי.

לפניכם חמישה משפטים, אך רק שלושה מהם נכונים. העתיקו למחברתכם את שלושת המשפטים הנכונים. (5 נקודות)

- התלמוד הירושלמי נכתב בירושלים.
- אמוראי ארץ-ישראל מוזכרים גם בתלמוד הבבלי.
- התלמוד הבבלי נערך במשך שנים רבות, ואילו התלמוד הירושלמי נערך בחטף.
- בתלמוד הירושלמי יש מסכת פאה, ואילו בתלמוד הבבלי אין מסכת פאה.
- החכמים שערכו את שני התלמודים נקראים תנאים.

30. "רבי יונתן ורבי ינאי הוו יתיבין [...] שלים לך מן יומי".

- א. תארו מה קרה בזמן שרבי יונתן ורבי ינאי ישבו זה עם זה. (4 נקודות)
- ב. מה אפשר ללמוד מן המקרה שתיארתם בסעיף א? (3 נקודות)
- ג. הסבירו בלשונכם מה שאל רבי ינאי את רבי יונתן. (3 נקודות)

31. "אמר ליה חד זמן אתא קבל לי [...] עלוי ובזיתיה".

- א. מהי הבעיה שתיאר האב לרבי יונתן? (3 נקודות)
- ב. מה הציע רבי יונתן לאב כדי לפתור את הבעיה? (3 נקודות)
- ג. האם עצתו של רבי יונתן הועילה לאב? הוכיחו את תשובתכם מדברי התלמוד. (4 נקודות)

32. "אמר ליה ולמה לא כפיתניה [...] וקבעה שמועה מן שמייה".

- א. מה שאל רבי ינאי את רבי יונתן? (3 נקודות)
- ב. רבי יונתן ענה לרבי ינאי בשאלה.
 - (1) העתיקו למחברתכם את שאלתו של רבי יונתן. (3 נקודות)
 - (2) מה אפשר ללמוד משאלתו של רבי יונתן על עמדתו ההלכתית? (4 נקודות)
 - ג. מהי ההלכה שקבע רבי יונתן בשמו של רבי ינאי? (3 נקודות)

33. "אתא רבי יעקב בר אחא [...] אמר רבי יוסי [...] שכופין את הבן לזון את האב".

א. על פי רב שמואל בר נחמן, מיהו בעל ההלכה? (4 נקודות)

ב. הסבירו מה ייחל רבי יוסי בי רבי בון. (3 נקודות)

34. מיומנות והבנה

לפניכם קטע של שאלה ותשובה שנשאל הרשב"א (1235–1310) מתוך ספר שו"ת הרשב"א.

קראו את הקטע וענו על השאלות שאחריו.

"שאלת, בראובן שנתרעם מחנוך בנו בבית דין: שייתן לו מזונותיו. והבן טוען שיש לו בנים שצריך לזונם [...] הודיעני אם יש

לבית הדין לכופו ליתן לו מזונות או לא?

תשובה: [...] שורת הדין אין הבן חייב לזון את אביו משלו, אלא משל האב [...] ומסתברא (מסתבר) שאם הבן אמיד, כופין

אותו לזונו משלו, מדין צדקה".

(שו"ת הרשב"א, חלק ד, סימן נ"ו)

א. מה תבע האב ומה טען הבן? (2 נקודות)

ב. (1) מה פסק הרשב"א? האם פסיקתו היא על פי התלמוד הבבלי או על פי התלמוד הירושלמי? (2 נקודות)

(2) לדעתכם, אם בן אינו רוצה לזון את אביו, האם צריך לכפות עליו לעשות זאת? נמקו את תשובתכם. (נקודה אחת)

סוגיה ו: תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ, ע"א

אם בחרתם בסוגיה זו, עיינו בסוגיה ו שבנספח, וענו על שש השאלות 35–40.

35. **א.** על פי כותרת דף התלמוד שבנספח, מהו שם המסכת ומהו שם הפרק בדף זה? (3 נקודות)
- ב.** מי שמעיין בתלמוד שבמהדורת שטיינזלץ ומעוניין לדעת מהי ההלכה הפסוקה (למשל מן הרמב"ם והשולחן ערוך), היכן עליו לחפש? העתיקו את התשובה הנכונה למחברתכם. (2 נקודות)
- במסורת הש"ס
 - באורח ההלכה
 - בעיונים
 - בגרסות
36. **א.** "אמר רב יצחק [...] יורד עימו לחייו".
- א.** הסבירו את ההבדל בין שתי הגישות החינוכיות "מתגלגל עם בנו" ו"יורד עימו לחייו". (6 נקודות)
- ב.** לדעתכם, מדוע נוקטים את הגישה "יורד עימו לחייו" רק מגיל שנים עשרה? (3 נקודות)
37. **א.** "איני והא אמר ליה רב לרב שמואל [...] לאחר שנים עשרה שנה [...] הא למשנה".
- א.** הגמרא משתמשת במונח מסוים כדי לציין קושיה בנוגע לסתירה בין מסורת הלכתית למסורת אחרת. העתיקו את המונח למחברתכם. (4 נקודות)
- ב.** (1) על פי הקטע, מאיזה גיל מתחילים ללמד ילדים? (2 נקודות)
- (2) בקטע מוצג דימוי.
- העתיקו את הדימוי למחברתכם, וציינו את המשל ואת הנמשל בדימוי זה. (5 נקודות)
- ג.** בקטע מובאות שתי הצעות אפשריות כדי לפתור את הסתירה בין המסורות ההלכתיות. הסבירו בלשונכם אחת מן ההצעות. (4 נקודות)
38. **א.** "דאמר אביי [...] בת תריסר".
- אלון ומיכל הם אחים תאומים. ביום צום תשעה באב הם יהיו בני שנים עשרה וחצי.
- על פי ההלכה, מי מן התאומים מחויב לצום ביום זה? בססו את תשובתכם באמצעות ציטוט מן הסוגיה. (6 נקודות)
39. **א.** "אמר רב קטינא [...] הא דכחיש הא דבריא".
- א.** בקטע מוצגות שתי תוצאות מנוגדות של מקרה שבו התחיל ילד ללמוד לפני שמלאו לו שש שנים. הסבירו במילים שלכם את שתי התוצאות. (5 נקודות)
- ב.** "הא דכחיש [...] הא דבריא".
- הגמרא מציגה שני מקרים שלכל אחד מהם מתאימה אחת מן התוצאות שהסברתם. ציינו את המקרה המתאים לכל אחת מן התוצאות. (5 נקודות)

40. מיומנות והבנה

לפניכם קטע ממשנה מתוך מסכת אבות. קראו את הקטע וענו על השאלות שאחריו.

"בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן שלוש עשרה למצוות, בן חמש עשרה לתלמוד [...]".

(מסכת אבות, פרק ה, משנה כא)

א. האם המשנה במסכת אבות תומכת בדברי רב לרב שמואל בר שילת? נמקו את תשובתכם. (2 נקודות)

ב. בספר התשב"ץ שנכתב באלג'יר בתחילת המאה ה־15 נכתב: "עוד יש לתרץ כי בן חמש למקרא, רוצה לומר שאביו

מלמדו בביתו לחנכו, ומשנת שש ולמעלה מוליכו למלמד תינוקות (ילדים)".

(שו"ת התשב"ץ, חלק שני, פרק ס"ה)

הסבירו כיצד מחבר שו"ת התשב"ץ מתרץ את הסתירה בין המקורות. (3 נקודות)

פרק שני – שאלות קצרות מן היחידה הורים וילדים (10 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 41–42.

41. "הוא ללמוד ובנו ללמוד". (תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף כט, ע"ב)

במשפחת כהן, אב המשפחה יורם ובנו ישי שניהם רוצים ללמוד מדעי היהדות באוניברסיטה.

תקציב המשפחה מאפשר מימון של הלימודים רק לאחד מהם.

על פי מה שלמדתם, כיצד משפחת כהן אמורה להכריע בעניין זה? הציגו שתי אפשרויות להכרעה.

42. א. הסבירו את פשט הפסוק: "חֹשֶׁךְ שְׁבֹטוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ וְאַהֲבֹ שְׁחָרוֹ מוֹסֵר" (משלי י"ג, כ"ד). התייחסו בתשובתכם למילים

המודגשות בקו. (5 נקודות)

ב. "צריך לדעת שמקל נועם גם הוא מקל אבל איננו מכאיב. אם אני נותן לילד עידוד - גם זה מקל [...] אבל זה מקל

נועם. אין לשער כמה מזיק האדם לילד כאשר הוא מכה אותו מכות של ממש".

(הרב שלמה וולבה, זריעה ובניין בחינוך, עמ' כג)

כיצד הרב וולבה מפרש את המילים "חֹשֶׁךְ שְׁבֹטוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ" שבפסוק זה? (5 נקודות)

בהצלחה!

סוגיה א: תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף לה, ע"א

תלמוד

המפקיד

פרק שלישי

בבא מציעא

לה ע"א

איתא לדרב הונא – שהשומר המשלם למיט נשבע שאינה ברשותו, אחמי חיישין לשמאל ויוליא? הא אשתבע. שיש עדים שנשרפה – להשתא לא אשבעינהו, שהי הציא עדים. טרח ומייתי לה – מחזר ושולל אחר הנכנסים צביתו, ומלא הנכס. וזה נשבע – הלוה שהשבעה עליו, נשבע כמה שזה. מלוה נשבע תחילה – שאינה ברשותו. רישא דסיפא – הויל תיובתא לרב הונא, רישא תזיעת מלוה, סיפא תזיעת לוה. רישא דסיפא – דקתני: פטור בתזיעת לוה. אגילגול שבועה – דטענה שאין זה שבעה עם טענה שיש זה שבעה – מגלגלין עליו שבעה לישבע על שתייה, וגילגול שבעה לאוריינתא היא, בקדושין (כז, ב). תהא במאמינו – הא דקתני פטור – צמאמינו לוה למלוה שאינה ברשותו. לא קים ליה בגויה – תימר אמר לוה לא קים למלוה צגויה דמשכונ, דלא נתן דעתו עליו לדעת דמיו. מאי שנא בר – דקטע תנא למתניה דהכי, שזה נאמן על זה וזה אינו נאמן על זה. לזה מקיים במלוה – מקרא זה "תומת ישרים תנחם" אם לא שאלס נאמן וישר הוא – לא היו מעשרין אותו מן השמים, שנאמר "תומת ישרים תנחם". כיפי = נזמים. ואייקור – יתר על הדמים שפרע לבעלים.

תוספות

מגו דמשתבע מלוה שאינו ברשותו כו' – לרבה ולרב יוסף לא פריך, אלא לאביי ורב אשי.

תהא במאמינו – ברישא לא מצי לאוקמי הכי, משום דהתם לא ירצה להאמינו כיון שעל ידי כן לא יוכל לישבע, אבל הכא אין כן שבעה. ואף על פי שמפסיד במה שמאמינו, שבעה שהיה יכול לגלגל עליו – אינו חושש.

ואותבינהו שילם – וצריך לומר דיוקרא דכיפי הוי שבחא דעלמא, כמו כפילא, ולא דמי לגיוות וולדות דאותו שבח ניכר בגוף הבהמה.

ידענא' – פשיעוהא היא, זיל שילם. לא שילם, אול רב נחמן אגביה לאפדניה מיניה. לסוף אישתפח כיפי, ואיקור. אמר רב נחמן: הדרי כיפי למרייהו, והדרא אפדנא למרה.

איתא לדרב הונא (ואם יש בסיס) לדברי רב הונא, כיון דמשתבע (שנשבע) מלוה שאינה ברשותו שהרי רב הונא סבור שכן צריך מחזיק הפקדון להישבע, אם כן היכי מצי מפיק לה [כיצד יכול להוציא אותה] אחר כך? אמר רבא: מדובר כאן שיש עדים שנשרפה, ולכן איננו צריך להישבע שאינה ברשותו. ומקשים: אי הכי [אם כן] חזרת השאלה מדוע לא ישבע האיש שצריך להשבע, שאין חשש עוד להוצאת הפקדון שהרי מהיכא מייתי לה [מהיכן יביא אותה] אם נשרפה? אלא אמר רב יוסף: שיש עדים שנגנבה. ושואלים: אף כאן, סוף סוף מהיכא מייתי לה [מהיכן יביא אותה]? ומשיבים: דטרח ומייתי לה [שהוא טורח ומביא אותה] שמחפש דרכים לקבל את החפץ מיד הגנב, כדי שיוכל להוכיח שחבירו נשבע לשקר. ושואלים: אי הכי [אם כן] כי משתבע מלוה נמי [כאשר ישבע המלוה גם כן] קיים חשש כזה, שמא לטרח לוה ולייתי [שיטרח הלוה ויביא את החפץ] ויוכיח שהמלוה שקר? ומשיבים: אין זה מחקבל על הדעת, בשלמא [נניח] המלוה שממנו נגנב המשכון ידע מאן קא עייל ונפק בביתיה, ואזיל וטרח ומייתי לה [יודע מי נכנס ויוצא בביתו והוא חרש באדם מסויים והולך וסורח ומביא אותה]. אלא לוה, מי ידע מאן עייל ונפק בביתיה דמלוה [האם יודע הוא מי נכנס ויוצא בביתו של המלוה]? ולכן אין לו דרך להגיע אל החפץ הגנוב. אביי אומר תרח אחר, שבכל זאת צריך להישבע שאינה ברשותו מהטעם גזירה שמא יטען ויאמר לו: אחר שבעה מצאתיה. ואילו רב אשי אמר: זה נשבע וזה נשבע, זה נשבע שאינה ברשותו, וזה נשבע כמה היה שוה. והכי קאמר [וכן אמר במשנתנו]: מי נשבע תחילה – מלוה נשבע תחילה שהחפץ אינו ברשותו, שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון. רב הונא בר תחליפא משמיה [משמו] של רבא אמר: רישא דסיפא תיובתא [ראש החלק האחרון בברייתא קושיה חמורה] היא לשיטת רב הונא, ששינוי: אמר בעל המשכון סלע הלויתני עליו ושחים היה שוה. והלה המלוה אומר: לא כי, אלא סלע הלויתני עליו, סלע היה שוה. ונאמר כי המלוה פטור. ואם איתא [ואם יש מקום] לדברי רב הונא, שצריך להישבע שהחפץ אינו ברשותו, מיגו דמשתבע מלוה [מתוך שהמלוה נשבע] שאינה ברשותו – לישתבע נמי [שישבע גם כן] על ידי גילגול שבעה כמה היה שוה! אמר רב

א. ההוא גברא דאפקיד כיפי גביה חברה, אמר ליה: הב לי כיפי. – אמר ליה: לא ידענא היכא אותבינהו. אתא לקמיה דרב נחמן, אמר ליה: ג'ל' לא ידענא' – פשיעוהא היא, זיל שילם. לא שילם, אול רב נחמן אגביה לאפדניה מיניה. לסוף אישתפח כיפי, ואיקור. אמר רב נחמן: הדרי כיפי למרייהו, והדרא אפדנא למרה.

אשי: אמריתא לשמעיתא קמיה דרב כהנא [אמרתי את השמועה, הסברה, הו לפני רב כהנא] ואמר לי: תהא [תוסבר] משנתנו במאמינו, שהלוה מאמין למלוה שבאמת אין החפץ עוד בידו. ושואלים: אם מאמין הוא בו ונהמניה לוה למלוה נמי בהא [ושיאמין הלוה למלוה גם כן בזה] כמה היה שוה? ודוחים: לדעתו לא שהמלוה משקר ביועצו אלא לא קים ליה בגויה [אינו עומד בו, אינו יודע את הערך]. ושואלים: ומדוע לא נאמר גם להפך ונהמניה מלוה ללוה, דקים ליה בגויה [שיאמין המלוה ללוה] שהוא יודע עמו [טורח] ומדוע אין אומרים גם דבר זה? ומשיבים: לא מהימן ליה [אין המלוה מאמין לו ללוה]. ותוהים: ומאי שנא לוה דמהימן ליה למלוה [ומה שונה שהלוה מאמין למלוה] ומה שונה המלוה שאינו מאמין ללוה? ומשיבים: לוה מקיים ביה [מקיים בו] כלומר, סבור שהתקיים במלוה הכתוב "תומת ישרים תנחם" (משלי יא, ג) – תמימותם של אנשים מובילה אותם להצלחה וסבור שאם וזה משמים שיש בידו ממון שהוא מלוה לאנשים – מן הסתם אדם הגון הוא. ואילו המלוה מקיים ביה בלוה סופו של הכתוב "וסלף בוגדים ישדם" (שם) – מירקתם של הבוגדים מביאה עליהם שוד ועוני.

א. מסופר, ההוא גברא דאפקיד כיפי גביה חברה [אדם אחד הפקיד תכשיטים אצל חברו] ולאחר זמן אמר ליה [לו] המפקיד: הב לי כיפי [הבא לי את התכשיטים]! אמר ליה: לא ידענא היכא אותבינהו [אמר לו: איני יודע, שכחתי, היכן שמתי אותם]. אתא לקמיה דרב נחמן [בא הדבר לפני רב נחמן], אמר ליה [לו] לשומר: כל "לא ידענא" פשיעוהא היא, זיל שילם [כל "איני יודע" רשלנות היא, קד שילם]. לא שילם [לא שלם], אול רב נחמן אגביה לאפדניה מיניה [הלך רב נחמן והגבה הורה לקחת ממנו את ארמונו] ולמכרו, ולשלם במחירו עבור התכשיטים, לבסוף אישתכח כיפי ואיקור [לבסוף נמצאו באמת התכשיטים ולא עוד אלא שהתקורן]. אמר רב נחמן: הדרי כיפי למרייהו והדרא אפדנא למרה [חזרום התכשיטים לבעליהם הראשון וחזרו הבית לבעליהן] ומחזיק הפקדון איננו מריח מהתיקיות התכשיטים.

בבא מציעא

פרק שלישי

המפקיד

לה ע"א

אמר רבא: הוה יתיבנא קמיה דרב נחמן, ופרקין "המפקיד" היה [הייתי יושב באותו זמן בפני רב נחמן כתלמיד ופרקנו שלמדנו או פרק "המפקיד" היה] שבו עוסקים אנו בנושא זה, ואמרי ליה [ואמרתי לו] הלא נאמר ששומר אשר שילם ולא רצה לישיבע הוא זוכה בכפל לכאורה שכיון ששילם נקנה לו גוף החפץ. ולא אהדר לי [ולא השיב לי] רב נחמן על קושיא זו. והעיר רבא כאשר ספר דבר זה: ושפיר עבד דלא אהדר לי [ויפה עשה שלא השיב לי] משום שהקושיא לא היתה ראויה לתשובה. מאי טעמא [מה טעם] ההבדל, התם לא אטרחיה לבי דינא [שם כאשר שילם מעצמו לא הטרח אנו לבית הדין] ואילו כאן, כיון ששילם בהכרח בלבד, אין לומר שהקנה לו את החפץ. ושואלים: למימרא דסבר רב נחמן דשומא הדר [האם לומר שסבר רב נחמן בכלל ששומא ששמים חפץ מסוים עבור תשלום חוב חוזר] שמבטלים את המכירה הפומבית כאשר החייב מוכן לשלם את החוב? ודוחים: אין מכאן ראיה, שאני התם [שונה שם] דשומא בטעות הוה, דקא הוה כיפי מעיקרא [שההערכה והמכירה בטעות היתה, שהרי היו התכשירים מתחילה] בידי שומר הפקדון, ורק נשכח ממנו מקומם.

ב לגופה של הבעיה בענין חזרה בשומא אמרי נהרדעי [אמרו חכמי נהרדעא]: שומא הדר עד תריסר ירחי שתא [חזרות ומתבטלות עד שנים עשר ירחי שנה] שאם החייב משלם את החוב מחזירים לו את רכושו שנמכר. ואמר אמרי: אנא מנהרדעא אנא [אני עצמי מנהרדעא אני] ובכל זאת סבירא לי [סבור אני] כי שומא הדר [חזרות] לעולם, שכל זמן שמחזיר את החוב יכול לקבל את רכושו בחזרה. ומסכמים, והלכתא [פסק הלכה הוא]: שומא הדר לעולם, משום שנאמר "ועשית הישר והטוב".

והטוב (דברים ו, יח), שודאי רוצה בעל החפץ בחפץ שלו יותר מאדם אחר, וראוי לדאוג להחזירו לו, ואין לגרום לו צער על ידי עמידה על דקדוקי מקח וממכר. ועוד בבירור שאלות אחדות בנושא זה. ומקדימים תחילה: פשיטא [פשוט לנו] כי אם שמו ליה [העריכו לו] דבר עבור בעל החוב כדי שיוכל לגבות ממנו, ואזל איהו [והלך הוא] המלוה ושמה לבעל חוב ידידיה [ונתן את השומה הזכות הזו לחפץ לבעל חוב שלון] שהוא עצמו היה חייב לאחר, אמרינן ליה [אמרתי לו] לשני: לא עדיף את מגברא דאתית מיניה [אין אתה עדיף בכוח מן האיש שמכוחו באת] ולכן, אם הלוה הראשון רוצה להחזיר את הכסף יכול הוא לקבל את הקרקע ממי שמחזיק בה, ואין המחזיק יכול לומר שלא ממנו קבל. ובנה [מכרה] מקבל השומה את הקרקע, אורתה [הורישנה], ויהבה במתנה [נתן אותה במתנה], ודאי הני מעיקרא [ודאי אלה שקיבלו את הקרקע מתחילה] אדעתא דארעא נחות ולא אדעתא דזוזי נחות [על דעת לקבל את הקרקע עצמה ירדו לקרקע ולא על דעת הכספים] ולכן אי אפשר לקחת מהם את הקרקע, ואי אפשר לפצותם שלא מרצונם בכסף, שמו לה לאשה ואינסיבא [העריכו לה לאשה רכוש מסוים ואחר כך התחתנה], או להיפר, או שמו מינה דאשה [העריכו מן האשה] רכוש מסוים ואינסיבא [והתחתנה] ומתה, אמרים אנו בעל בכנסי אשתו כאשר יורש אותה ללוקח הוי [כקונה הוא נרשם] – לא מיהדר ולא מהדרינן ליה [איננו מחזיר מה שקיבל על ידי שומה ואין מחזירים לו] שהוא נחשב כאדם זר לענין זה. שאמר ר' יוסי בר חנינא: באושא התקינן תקנה זו: האשה שמכרה בכנסי מלוג בחיי בעלה, שגוף הנכסים שייך לאשה אולם פירותיהם (רווחים) בתקופת היותם נשואים שייכים לבעל, ולכן אין האשה יכולה למכור אותם בחי בעלה. אולם כאשר מכרה את הנכסים ומתה ובעלה יורשה, הבעל מוציא מידי הלוקחות, שהוא טוען שזכותו שלו על הקרקע מוקדמת מזכותם של אחרים, והוא מחזיר להם את הכסף ששילמו.

את הכסף ששילמו. מפרש התם דלקוחות אפסדו אנפשייהו.

הוה יתיבנא – כשדן לין זה. ופרקין המפקיד הוה – ובפרק זה היינו עוסקין. ואמרי ליה שילם ולא רצה לישיבע – קתני מתניתין דקני כפילא, והאי נמי שילם, ולקני רווחא דליקור! דשומא הדר – נכסי ליה ששמו בית לין לבעל חוב חוזרין אליו אם כותן מעות לבעל חוב, כי הכא דהדר אפדנא למרה. דשומא בטעות הוה – דסבור היה שצדו הנזמים, והרי לא צדו. דהא הוה כיפי מעיקרא – שהרי בתחילת השומא היו הנזמים צדו, ולא היה יודע. דאילו היה יודע שכן – לא שמו לו הטרקלין. אבל שומא שצית לין שמיין על שאין לו מעות והוא חייב לו – הרי הוא כמכר גמור, ואינה חוזרת. אמרינן – לבעל חוב שני. לא עדיפת – מבעל חוב ראשון שצאת מכחו, כשם שהוא מחזירה ויטול מעותיו משום "ועשית הישר והטוב" – אף אתה קבל מעותיך מבעלים הראשונים משום "ועשית הישר והטוב". ובנה אורתה כו' – בעל חוב ששמו לו קרקע, ומכרה או שנתנה או הוריש. הני – אחרונים, או לוקח או יורש או מקבל מתנה. אדעתא דארעא נחות – שיהא קרקע שלהם, ולא שיקבלו מעות. דאילו בעל חוב אית ציה משום "ועשית הישר והטוב", דאמרינן: לא היה לך עליו חוב מעות, והרי הן לך. אבל אלו – קרקע קנו. ואנסיבא – אפילו לא שמתן לבעלה בכתובתה להיות נכסי אלא כדזל, שהן קנוין לבעל, אלא עיכבת לעצמה להיות נכסי מלוג, הקרן שלה והבעל אוכל פירות. בעל – בכנסי מלוג של אשתו. לוקח הוי – לין לוקח נתנו צו חכמים – הלכך לא מיהדר היכא דשמו לה ואינסיבא ומתה וירשה בעלה – כדאמרינן: זכנה אדעתא דארעא נחות. ולא מהדרינן ליה – היכא

דשמו מינה ואינסיבא ומתה וירשה בעלה וצא נהחזיר החוב וליטול הקרקע – לא מצי למימר יורשה אני, ללוקח שווה רצון ולא כיוורש. האשה שמכרה בכנסי מלוג – להיות הבעל אוכל פירות בחייה, וגוף הקרקע יהיה ללוקח לכשתמות, ומתה. בעל מוציא – גוף הקרקע מיד הלוקחות. והכי מוקי לה בפרק "האשה" בכתובות (ע"ז, ד). תקנת אושא בגופה של קרקע לאחר מיתתה, אלא כלוקח שווה רצון. ואומר לו: אני לקחתי ראשון. דאי כשאר יורש שווה רצון – יורש שתכר אצו נכסיו בחייו אין לו יורשה צדו. באושא התקינן – כשהיתה סנהדרין באושא, שגלתה וישבה שם סנהדרין גדולה, כדאמרינן בראש השנה (לא, א) גבי עשרה מקעות.

תוספות

אטרחיה לבית דין – דלא דמי לאטרחיה לשבועה דקני כפילא לרבא כששילם אחרי כן (בבא קמא קח, א). דהתם משלם ברצונו, אבל רב נחמן הוצרך לגבות אפדנו.

זבנה כו' – ואם תאמר: ואמאי לא מהדר: מה מכר ראשון לשני – כל זכות שתבא לידו? ויש לומר: דהראשון מן הדין נמי אין מחזיר, שמכרה היא לו, שהרי אוכל פירות בלא נבייתא, אלא משום "ועשית הישר והטוב" מהדר, ולכך שני לא מהדר.

לוקח הוי – אפילו אי הוי יורש לא מהדר, כדאמר זבנה אורתה כו', אלא משום לא מהדרינן ליה נקטיה. דאי יורש הוי – מהדרינן ליה, שהבן מודה קרקע של אביו. ואף על גב דבפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קעט, ב) מסיק דבבא ליה עבדו ליה, או יורש או לוקח – אי אמרינן התם: בר היכא דאיכא פסידא לאחריתי לא עבדי ליה טבא. ולכך הכא לא הוי כיוורש משום פסידא דמלוה, ולא מהדר ממה נפשך, דאפילו יורש הוי לא מהדר. ודר' יוסי בר חנינא מפרש התם דלקוחות אפסדו אנפשייהו.

1. ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה.
2. אמר ליה: הב לי כיפי.
3. אמר ליה: לא ידענא היכא אותבינהו.
4. אתא לקמיה דרב נחמן.
5. אמר ליה: כל 'לא ידענא' - פשיעותא היא; זיל שלים!
6. לא שלים.
7. אזל רב נחמן, אגביה לאפדניה מיניה.
8. לסוף אשתכחו כיפי - ואייקור.
9. אמר רב נחמן: הדרי כיפי למריהו, והדרא אפרנא למרה. - - -
10. למימרא, דסבר רב נחמן דשומא הדר?
11. שאני התם, דשומא - בטעות הוה; דקא הוו כיפי מעיקרא.
12. אמרי נהרדעי: שומא הדר עד תריסר ירחי שתא.
13. ואמר אמימר: אנא מנהרדעא אנא, וסבירא לי: שומא הדר לעולם.
14. והילכתא: שומא הדר לעולם, משום שנאמר: "ועשית הישר והטוב" (דברים ו יח).

סוגיה ב: תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, דף צט, ע"ב

צט ע"ב הגזול עצים פרק תשיעי בבא קמא 429

עובדא הוה [מעשה היה] בשוחט שקלקל בשחיתתו ונתבע לדין קמיה [לפני] ר' יוחנן בכנישתא [בבית הכנסת] של היישוב מעון, ואמר ליה [לו] לשוחט: זיל אייתי [ג] הבא ראייה דממחית [שאתה מומחה] לשוחט תרגולים ואפטרך מתשלום! ומשיבים: לא קשיא [אין זה קשה]: כאן בחנם, אם מומחה הוא — פטור, כאן בשכר — חייב. כי הא [כמו]

[ז] שאמר ר' זירא: הרוצה שיתחייב לו טבח [שוחט] אם יקלקל בשחיתתו — יקדים לו דינר, ואז, כיון שהוא עושה בשכר — חייב, מיתיבי [מקשים] על [כך] ממה ששנינו בברייתא: המוליד חטים לטחון, ולא לתת [הרטיב] הטחון לפני הטחינה כפי שהיה צריך לעשות כדי שתעלה הטחינה יפה, וכתוצאה מכך עשאו סובין או מורסן, או נתן קמח לנחתום [לאופה] ועשאו פת ניפולין פת שלא נאפתה כל צורכה, או נתן בהמה לטבח וניבלה [עשה] אותה נכילה [בשחיתתו] — חייב, מפני שהוא כנושא שכר, משמע שאפילו אם בחינם עשה דינו כמקבל שכר וחייב: ומתקנים, אימא [אמור]: מפני שהוא נושא שכר, אבל העושה בחינם — פטור, אם היה מומחה. מסופר: ההוא מגרומתא דאתאי לקמיה דרב [בהמה מוגרמת אחת, שהובאה לפני רב], טריפה [הטריף אותה], ופטריה לטבח מלשלומי דמי [ופטר את הטבח מלשלם את מחירה]. פגעו [פגשו] ביה [בו אותה] רב כהנא ורב אסי בההוא גברא [באותו אדם] בעל הבהמה, אמרו ליה [לרב]: עביד [עשה] כך רב תרתי [שני דברים]. ושואלים: מאי תרתי [מהם שתיים אלה]? אילימא תרתי לגריעותא [אם תאמר שעשה שתיים להרע], האחת — דאיבעי ליה לאכשורי [שהיה צריך להכשיר] את הבהמה כדעת ר' יוסי בר' יהודה המכשיר מוגרמת שכזו, ואילו רב טריפה כרבנן [הטריף אותה כדעת חכמים] החולקים על ר' יוסי בר' יהודה ומטריפים מוגרמת שכזו. ואי נמי כרבנן [ואם גם כן פסק בחכמים], דאיבעי ליה חיובא לטבחא [שהיה צריך לחייב את הטבח], ומי שרי למימר כי האי גונא [התאם ומתן לו כגון זה] שאמר לו רב כהנא ורב אסי לאונו אדם? והתניא [והרי שנויה ברייתא]: לכשיצא הדיין מבית הדין, לא יאמר לנידון: אני הייתי מזכה וחכירי מחייבין, אבל מה אעשה שחכירי רבו עלי, ועל זה שעושה כך נאמר: "הולך רכיל מגלה סוד" [משלי יא, יג]! אלא הכוונה היא

לטהון — אדם הממונה על כך ועליו ללוותו נמים וכוונתו נמכשת להסיר הקליפה החלווה, כדי שמהם קולט נקיה. סובין — גסין ממורסן. ניפולי — נשנר וטפל כשאוזין אופו. כנושא שכר — אף זה חייב כנושא שכר, ואף על פי שאין נושא, אלמא פשיעה היא ולא אונס, גבי שומר חנם הטבעות והגרים חוץ בין טבעת לטבעת, ושייר מלא החוט על פני רובה. ורבי יוסי ברבי יהודה מכשר ליה זמלא החוט על פני רובה, ורבנן בעו על פני כולה, ב"הכל שומטין" [חולין יח, א]. בההוא גברא — בעל הבהמה. לכשיצא כו' — נדין קמיי, כסנהדרין. דלא אכלך ספק איסורא — דמסקא ליה הלכתא כמאן, אי כרבנן דאסרי, אי כרבי יוסי ברבי יהודה דמכשר. ומנעך מספק גזילה — דאי כשרה היא — הו טבח פטור. המראה דינר — לדעת אס טוב הוא ויקבלנו מחסרו. דנבי ואיסור — שולמין אומנין היו טעו בסיכתא חדתי — טעפסל המטבע והעמידו לורה אחרת, ועדיין לא היו בקיין זה. סיכתא — *קויין* נלע. רב שומר גמיו של רבי חייא דורו הוה. דין עסק ביש — סמורה רעה היא, שעל עסקי חנם אני מפסיק, שלא היה לי לראותה.

תוספות

אימא מפני שהוא נושא שכר — אבל בחנם פטור. אף על גב דאדם מועד לעולם, באונס כי האי לא מחייב אדם המזיק, כדפרישית ברש "המניח" (בבא קמא כז, ב).

ומנעך מספק איסורא — אומר רבינו תם: דמשום הכי קרי ליה ספק איסורא — משום דרב פסיק בפרק קמא דחולין (יח, א) כרבי יוסי ברבי יהודה בטבעת הגדולה, והיה רב מחמיר עליו לפי שהיה עם הארץ, שלא יבא להקל בשאר טבעות. כדאשכחן בפרק קמא דחולין (טו, א) גבי מושל בשבת, כי מורי [רבא] לתלמידיו — מורי להו כרבי מאיר, וכי דריש להו בפירקא — דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ. ולהכי קרי ליה ספק גזילה ולא ודאי גזילה, דאותו האיש ששחט לעם הארץ — הוה ליה לאסוקי אדעתיה שיחמירו עליו. ורבינו יצחק מפרש דהאי עובדא בשאר טבעות הוה, ורב דקאמר בפרק קמא דחולין (יח, ב): ואין הלכה כמותו בשאר טבעות — משום דמסקא ליה אי הלכה כמותו אי לאו. ותניא אידך בין אומן בין הדיוס חייב — לא שייך חכם לשנויי: כאן בשכר כאן בחנם, כדמשני גבי שחיטה. דבהכרח מטבע צריך בקיאות גדול, ולית ליה למיחזי אם אין בקי כדכחו ואיסור.

איתמר: "המראה דינר לשולחני ונמצא רע, תני חדא: אומן — פטור, הדיוס — חייב, ותניא אידך: בין אומן בין הדיוס — חייב! אמר רב פפא: כי תניא אומן פטור — כגון דנכו ואיסור, דלא צריכי למיגמר כלל. — אלא במאי טעו? — טעו בסיכתא חדתא, דההיא שענתא דנפק מתותי סיכתא. ההיא איתתא דאחזיא דינרא לרבי חייא, אמר לה: מעליא הוא. למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה: אחזיתיה ואמרו לי בישא הוא, ולא קא נפיק לי. אמר ליה לרב: זיל חלפיה ניהלה, וכתוב אפנקסי: "דין עסק ביש". — ומאי שנא דנכו ואיסור דפטרי, משום דלא צריכי למיגמר? רבי חייא נמי לאו למיגמר קא בעי! — רבי חייא "לפנים משורת הדין הוא דעבד; ^טפדתני רב יוסף: "והודעת להם" — זה

שאמר לו תרתי למעליותא [שני דברים לטובה עשה לך]. האחד — במה שהטריף את הבהמה, שלא אוכלך [האכילך] ספק איסורא [איסור]. והשני — בזה שפטר את הטבח מלשלם לך ומנעך מספק גזילה, שממון הטבח יהא בידך, ואולי הוא פטור, שאין הבהמה טריפה.

ועוד בעניינים אלו של אומן שקלקל: איתמר [נאמר]: המראה דינר לשולחני (חלפן כספים) והשולחני אמר לו שהדינר כשר ונמצא שהיה הדינר רע וכתוצאה מכך נגרם לו הפסד. תני חדא [שנויה ברייתא אחת]: אם היה הדיוס — חייב, ותניא אידך [ושנויה ברייתא אחרת]: בין אומן בין הדיוס — חייב! אמר רב פפא: כי תניא [נאמר] שנויה ברייתא אחת: שאומן פטור — הרי זה כגון השולחנים דנכו ואיסור, שלא צריכי למיגמר [צריכים ללמוד] כלל, שהם מומחים גדולים. ושואלים: אלא במאי [במה] טעו? ומשיבים: טעו בסיכתא חדתא, דההיא שענתא דנפק מתותי סיכתא [טעו בסביעה חדשה, שבאותה שעה יצאה מתחת המטבעה], ומשום כך לא ידעו מה טיבה. מסופר: ההיא איתתא דאחזיא דינרא [אשה אחת שהראתה דינר] לר' חייא לשאול מה טיבו, אמר לה: מעליא [מעולה] הוא. למחר אתאי לקמיה [באה לפניו] ואמרה ליה [לו]: אחזיתיה [הראיתיו] ואמרו לי דינר בישא [רע] הוא, ולא קא נפיק [יוצא] לי, כלומר אין אנשים רוצים לקחת אותו. אמר ליה [לו] ר' חייא לרב: זיל חלפיה ניהלה [לך חלף אותו לה], וכתוב אפנקסי: "דין עסק ביש" [זהו עסק רע]. כלומר שזה הפסד שלא היה מן הראוי לעשות אותו. ושואלים: ומאי שנא [ובמה שונה] דנכו ואיסור דפטרי [שהם פטורים] משום שלא צריכי למיגמר [צריכים ללמוד] ובקיים היטב? ר' חייא נמי לאו למיגמר קא בעי [גם כן לא היה צריך ללמוד] שבדאי היה מומחה בדבר! ומשיבים: ר' חייא לפנים משורת הדין הוא דעבד [עשעה] שבאמת לא היה צריך להחזיר לה, אלא נהג לפנים משורת הדין ונתן לה.

סוגיה ג: תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סב, ע"ב

סב ע"ב

כתובות

פרק חמישי

אף על פי

אכולהו [נעל כולט] ולא רק על טייל ופועל נאמר הדבר, שאם מדיד את אשתו יותר משכור – צריך לגרשה. הקשה לו: והא נהרי? בספן ששה חדשים קאמר [נאמן], ומדוע כשמדידה לשכור בלבד יצטרך להוציאה? ענה לו: הלא ידוע כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, שמי שאין לו פת

אכולהו. – והא ששה חדשים קאמר! – אינו דומה מי שיש לו פת בסלו, למי שאין לו פת בסלו. אמר ליה רבה בר רב חנן לאביי: חמר ונעשה גמל מאי? אמר ליה: ירוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות.

א"ר ה"הספנים אחת לששה חדשים דבריה דבריה רבי אליעזר. אמר רב ברונא אמר רב: הלכה כרבי אליעזר. אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: זו דבריה רבי אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. אמר רבא: סמכו רבנן אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיה. פי ה'א דרב רחומי הנה שכיח קמיה דרבא במחוזא. הנה רגיל דהנה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הנה מסכיא דביתיה: השתא אתי, השתא אתי. לא אתא. חלש דעתה, אחית דמעטא מעינה. הנה יתיב באיגרא – אפחית איגרא מתותיה, ונח נפשיה.

דינו האם רשאי הוא לשנות את מקצועו, ולהרוויח יותר בעבודתו, למרות שהוא ממעט בעונתה? אמר ליה [נח]: רוצה אשה בקב ותיפלות שיהיה בעלה איתה, יותר מעשרה קבין של פרנסה ופרישות, ולכן אין לו רשות לשנות את מקצועו שלא בהסכמתה.

א"ר ה"הספנים אחת לששה חדשים דבריה דבריה רבי אליעזר. אמר רב ברונא אמר רב: הלכה כרבי אליעזר. אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: זו דבריה רבי אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. אמר רבא: סמכו רבנן אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיה. פי ה'א דרב רחומי הנה שכיח קמיה דרבא במחוזא. הנה רגיל דהנה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הנה מסכיא דביתיה: השתא אתי, השתא אתי. לא אתא. חלש דעתה, אחית דמעטא מעינה. הנה יתיב באיגרא – אפחית איגרא מתותיה, ונח נפשיה.

א"ר ה"הספנים אחת לששה חדשים דבריה דבריה רבי אליעזר. אמר רב ברונא אמר רב: הלכה כרבי אליעזר. אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: זו דבריה רבי אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. אמר רבא: סמכו רבנן אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיה. פי ה'א דרב רחומי הנה שכיח קמיה דרבא במחוזא. הנה רגיל דהנה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הנה מסכיא דביתיה: השתא אתי, השתא אתי. לא אתא. חלש דעתה, אחית דמעטא מעינה. הנה יתיב באיגרא – אפחית איגרא מתותיה, ונח נפשיה.

תוספות

רוצה אשה בקב ותיפלות כו' – תימה: דאמרין לעיל: שאני התם דאית להו רווחא! ושם עבודת המלך איכא רווחא טפי.

מתשעה קבין ופרישות גריסין – דהמשרה אשתו על ידי שלוש תנן (כתובות סד, ב) דנות לה שני קבין, ואינו פורש מתשמיש. והמורד על אשתו מתשמיש – מוסיפין על כתובתה שלשה דינר ולקמן סגא, ולפי חשבון ארבע סאין בסלע הוי שלשה דינר שמונה עשר קבין, כן פירש בערוך.

עונה של תלמידי חכמים אימת (מתני? אמר רב יהודה אמר שמואל: הזמן הראוי להם הוא מערב שבת לערב שבת. ובדומה לזה נאמר על הכתוב "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) אמר רב יהודה ואיתימא רב הונא, ואיתימא רב נחמן: זה המשמש מטתו (שאו עושה "פרי" מערב שבת לערב שבת. ועוד מסופר, יהודה בריה [בנו] של ר' חייא, חתניה [חתנו] של ר' ינאי, הוה אזיל וייתיב בבי רב [היה הולך ויושב בבית הרב], וכל בי שמישה הוה אתי לביתיה [נוכל בין השמשות של ערב שבת היה בא לביתו], וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא [וכאשר היה בא היה רואה ר' ינאי לפניו עמוד של אש] מפני קדושתו. יומא חד משכתייה שמעתא [יום אחד משכתייה שמעתא: כפד (היפכו) את מיטתו, כפי שעושים בזמן אכל. שכוראי מת. שכן אילמלי (אילו) היה יהודה קיים (חי) לא ביטל עונתו, וכדאי היה מגיע לביתו. הואי [היה] הדבר הזה שאמר "כשגגה שלשאל מלפני השליט" (קהלת י, ה), ונתקיים הדבר ונח נפשיה [ונפשו] יהודה ברי חייא. מסופר, רבי איצטק ליה לבריה [היה] עסוק להשיא את בנו בי [לבת מביתו] ר' חייא, כי מטא למיכתב כתובה נח נפשיה דרביה [וכאשר הגיע לכתוב את הכתובה נפשה הנערה] בתו של ר' חייא. אמר רבי: וכי חס ושלום פסולא איכא [יש איזה פסול] במשפחות? שרואים שמשמים מעכבים את הזיווג, יתיבו [ישבון] ועיינו במשפחות, ומצאו כי רבי אתי [בא, מוצא] משפטה בן אביטל אשת דוד.

עונה של תלמידי חכמים אימת (מתני? אמר רב יהודה אמר שמואל: הזמן הראוי להם הוא מערב שבת לערב שבת. ובדומה לזה נאמר על הכתוב "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) אמר רב יהודה ואיתימא רב הונא, ואיתימא רב נחמן: זה המשמש מטתו (שאו עושה "פרי" מערב שבת לערב שבת. ועוד מסופר, יהודה בריה [בנו] של ר' חייא, חתניה [חתנו] של ר' ינאי, הוה אזיל וייתיב בבי רב [היה הולך ויושב בבית הרב], וכל בי שמישה הוה אתי לביתיה [נוכל בין השמשות של ערב שבת היה בא לביתו], וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא [וכאשר היה בא היה רואה ר' ינאי לפניו עמוד של אש] מפני קדושתו. יומא חד משכתייה שמעתא [יום אחד משכתייה שמעתא: כפד (היפכו) את מיטתו, כפי שעושים בזמן אכל. שכוראי מת. שכן אילמלי (אילו) היה יהודה קיים (חי) לא ביטל עונתו, וכדאי היה מגיע לביתו. הואי [היה] הדבר הזה שאמר "כשגגה שלשאל מלפני השליט" (קהלת י, ה), ונתקיים הדבר ונח נפשיה [ונפשו] יהודה ברי חייא. מסופר, רבי איצטק ליה לבריה [היה] עסוק להשיא את בנו בי [לבת מביתו] ר' חייא, כי מטא למיכתב כתובה נח נפשיה דרביה [וכאשר הגיע לכתוב את הכתובה נפשה הנערה] בתו של ר' חייא. אמר רבי: וכי חס ושלום פסולא איכא [יש איזה פסול] במשפחות? שרואים שמשמים מעכבים את הזיווג, יתיבו [ישבון] ועיינו במשפחות, ומצאו כי רבי אתי [בא, מוצא] משפטה בן אביטל אשת דוד.

עונה של תלמידי חכמים אימת (מתני? אמר רב יהודה אמר שמואל: הזמן הראוי להם הוא מערב שבת לערב שבת. ובדומה לזה נאמר על הכתוב "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) אמר רב יהודה ואיתימא רב הונא, ואיתימא רב נחמן: זה המשמש מטתו (שאו עושה "פרי" מערב שבת לערב שבת. ועוד מסופר, יהודה בריה [בנו] של ר' חייא, חתניה [חתנו] של ר' ינאי, הוה אזיל וייתיב בבי רב [היה הולך ויושב בבית הרב], וכל בי שמישה הוה אתי לביתיה [נוכל בין השמשות של ערב שבת היה בא לביתו], וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא [וכאשר היה בא היה רואה ר' ינאי לפניו עמוד של אש] מפני קדושתו. יומא חד משכתייה שמעתא [יום אחד משכתייה שמעתא: כפד (היפכו) את מיטתו, כפי שעושים בזמן אכל. שכוראי מת. שכן אילמלי (אילו) היה יהודה קיים (חי) לא ביטל עונתו, וכדאי היה מגיע לביתו. הואי [היה] הדבר הזה שאמר "כשגגה שלשאל מלפני השליט" (קהלת י, ה), ונתקיים הדבר ונח נפשיה [ונפשו] יהודה ברי חייא. מסופר, רבי איצטק ליה לבריה [היה] עסוק להשיא את בנו בי [לבת מביתו] ר' חייא, כי מטא למיכתב כתובה נח נפשיה דרביה [וכאשר הגיע לכתוב את הכתובה נפשה הנערה] בתו של ר' חייא. אמר רבי: וכי חס ושלום פסולא איכא [יש איזה פסול] במשפחות? שרואים שמשמים מעכבים את הזיווג, יתיבו [ישבון] ועיינו במשפחות, ומצאו כי רבי אתי [בא, מוצא] משפטה בן אביטל אשת דוד.

סוגיה ד': בראשית רבה, פרשת נח, פרשה ל"ג

בראשית רבה פרשת נח פרשה ל"ג ג' (מתורגם)

בימיו של רבי תנחומא
היו צריכין ישראל לתענית,
באו אליו ואמרו לו: רבי גזור תענית,
גזר תענית יום ראשון, יום ב' יום ג'
ולא בא גשם.
נכנס ודרש להם.
אמר להם: בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקדוש ברוך הוא מתמלא עליכם רחמים.
עד שהן מחלקין צדקה לעניים
ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו,
באו לפניו ואמרו לו: רבי מה אנחנו יושבים כאן ועבירה כאן?
אמר להן מה ראייתם?
אמרו לו ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו,
שלח אחריהם והביאם לתוך הציבור.
אמר לו: מה היא לך זו?
אמר לו: גרושתי היא.
אמר לו: מפני מה נתת לה מעות?
אמר לו: רבי ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים.
באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר:
רבון כל העולמים,
מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים,
אתה שכתוב בך (תהילים קמ"ה, ח) 'חנון ורחום', ואנו בני ידידו בני אברהם יצחק ויעקב
על אחת כמה וכמה שנתמלא עלינו רחמים,
מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם.

סוגיה ה: תלמוד ירושלמי, מסכת פאה, פרק א, הלכה א

אלו דברים פאה פרק ראשון פאה

ובשתייהן כתיב (נאמח) ששכרן הוא "והארכת ימים" שנאמר בשילוח הקן (דברים כב, ז), וכיוצא בזה נאמר במצנת כיבוד אב ואם (שמות כ, יב). הרי שאין אנו יודעים מה היא מצוה קלה, שאין יחס בין שכר המצוה ובין חשיבותה בעינינו. אמר ר' אבון: ממצנת כיבוד אב ואם ניתן ללמוד כמה גדול שכר המצוות. ומה אם דבר ככיבוד אב ואם שהוא פריעת החוב, שהרי ככיבוד הוריו פורע הבן מה שנתחייב להם על הורתו, גידולו וחניוכו, כתיב (נאמח בו "למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך" (דברים ה, טז). דבר שיש בו חסרון כים וסיכון נפשות – כשאר מצוות שצריך להוציא עליהן הוצאות משל, ולעתים יש בשמירתן אף סיכון נפש – לא כל שכן שיהא שכרו מרובה. אמר ר' לוי: (אדרבא, להיפך) והוא דרבה מנה (והוא, השכר של כיבוד אב, שהוא פריעת חוב גדול ממנה, ממצוה אחרת). כי גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב. כי דווקא מפני שיש התחייבות מוסרית ככיבוד אב ואם, נוסף לחוב ההלכתי, קשה יותר על בני אדם לקיימו כראוי. ולכן אין מצוה זו קלה יותר לקיום, אלא קשה יותר.

ובשתייהן כתיב "והארכת ימים". "אמר רבי אבון: ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתיב בו "למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך", דבר שיש בו חסרון פיס וסיכון נפשות לא כל שכן. "אמר רבי לוי: והוא דרבה מנה; גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב.

יתני רבי שמעון בן יוחי: כשם שמתן שכרן שנה כך פורענותן שנה, מה טעם? "עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם", עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וביזת על "לא תקח האם על הבנים"; "יקרנה ערבי נחל" – יבוא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנה; "ויאכלנה בני נשר" – יבוא נשר שהוא רחמן על בניו, ויאכלנה לעין שלא ריחמה על הציפור, ויהנה ממנה. הרי שהמזלול במצוות אלה של כיבוד אב ואם ושילוח הקן, נפרעים ממנו על ידי עופות (מה שקשור לשילוח הקן). ובהתאם ליחסים שלהם עם בניהם.

הבעיה ההלכתית שהועלתה קודם לכן, אם חייב הבן להוציא הוצאות על מצנת כיבוד אב, לא נפתרה, וממשיכים לדון בה. ומסופר: ר' יונתן ור' ינאי הוו יתיבין. אתא חד ברנש ונשק ריגלוי דר' יונתן (ר' יונתן ור' ינאי היו יושבים. בא בן אדם אחד ונשק רגליו של ר' יונתן). אמר ליה (לר' ינאי) ר' ינאי: מה טיבו הוה שלים לך מן יומי נמה טובה הוא משלם לך מימיו. כלומר: על איזו טובה שעשית לו הוא מכבדך כל כך? אמר ליה (לר'): חד זמן אתא קבל לי על בריה דיוזניניה נפעם אחת בא וקבל לי החלונן לפני על בנו שיזון אותח, שבנו לא היה מסייע לו. ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה (נאמרתי לו: לך, אסוף את אנשי בית הכנסת עליו ואחר כך תבזהו) בפני הרבים על שאינו מכבד את אביו, ומאחר שחזר בו הבן בשל חששו מפני מעשיו זה והיה מפרנסו, הכיר האיש טובה לר' יונתן על עצתו. אמר ליה (לר' ינאי):

"רבי יונתן ורבי ינאי הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק ריגלוי דרבי יונתן. אמר ליה רבי ינאי: מה טיבו הנה שלים לך מן יומי? אמר ליה: חד זמן אתא קבל לי על בריה דיוזניניה, ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עלוי, ובזיתיה. אמר ליה:

"עין תלעג לאב ותבז ליקהת (משלי ל, ז), כלומר: עין

(שימו לב: המשך הסוגיה בעמוד הבא.)

מסורת הש"ס

א. (הביטוי) ירושלמי גטין פ"ט ה"ט. שם קדושין פ"א ה"ז.
ב. ירושלמי קדושין שם. שם נדרים פ"ט ה"א. (בשינוי קל).
ג. שו"ת מהר"ט חשנה. רא"ש קדושין פ"א ג. כפתור ופרח פ"ד.
ד. ר' לעיל ד"י (במונח). ריב"ז פ"א פ"א מ"א.
ה. ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א (בשינוי). בבלי כתובות יז.
א. (בשינוי). ב"ר פנ"ט ה. (בשינוי). ילקוט המכיר חשלי כא. כא.

לשון

מקלס שורשה של מלה זו הוא כנראה ביוונית, לדעת רבים מן המלה *καλός* (קאלוס) שמשמעה – יפה, ומכאן נוצר שורש עברי כמובן – לשבת. ויש סבורים שהוא גלגול של המלה היוונית *καλός* (קליאוס) שעניינה הוא לשבת, להלל, ואף יש אומרים שהיא מלה עברית קדומה שלא נזכרה במקרא אלא בהוראתה ההפוכה (לגנות, לעג וחרפה). אלא שיש לה, כדרך שרשים שונים, שתי משמעות הפוכות.

ולמה לא כפיתיניה (הכרחת אותה) את הכן לזון את אביו? תמה ר' יונתן ואמר ליה [לר'] ינאי: וכופין ליה [אותה] על כך? שהרי אין הכן חייב להוציא משלו לכבוד אביו! אמר ליה [לר'] ינאי: ואדיין את לזו נועדיין אתה מפקפק בזאת? ודאי הוא שכופים, שאם הכן

יכול והאב נזקק – ודאי שחייב הכן לפרנסו. ואכן, חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה מן שמיא נחזר בו ר' יונתן וקבע הלכה זו בשמו של ר' ינאי. והוא שאמרו: אתא [בא] ר' יעקב בר אבא ואמר בשם ר' שמואל בר נחמן, שאמר בשם ר' יונתן: שכופין את הכן לזון את האב. משמע שאף הוא קיבל הלכה זו. אמר ר' יוסי בי ר' בון: הלואי הוון כל שמועתא ברירין לי כהדא נהלואי היו כל ההלכות ברורות ודאיות לי כמו זון שכופין את הכן לזון את האב.

כמשנה נמנתה מצנת גמילות חסדים בין המצוות שהאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, ואמרו רביה לרבר דכתיב [שנאמר]: "ורדף צדקה וחסד ימצא חיים וכבוד" (משלי כא, כא) – כבוד הוא מתן שכר בעולם הזה, וחיים – לעולם הבא. מסופר: ר' שמואל בר רב יצחק הוה נסיב שיבשתיה

מן שמיא ואיתעבדת כמין שכשא דנור בין ערסא לציבורא. נהוון בריתא אמרין: חייז דדין סבא דין ליה שיבשתיה.

ולמה לא כפיתיניה? – אמר ליה: וכופין ליה? – אמר ליה: "נאדיין את לזו? חזר ביה רבי יונתן וקבעה שמועה מן שמיא. אתא רבי יעקב בר אבא ואמר בשם ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: שכופין את הכן לזון את האב. אמר רבי יוסי בי רבי בון: הלואי הוון כל שמועתא ברירין לי כהדא שכופין את הכן לזון את האב." ונגמילות

חסדים – "דכתיב" לרדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד". כבוד בעולם הזה, וחיים לעולם הבא. "רבי שמואל בר רב יצחק הנה נסיב שיבשתיה נהנה מקלס קומי פליה, נהנה רבי זעירא חמי ליה ומיטמר מן קומי, אמר: חמי להדין סבא איך הוא מבהית לן. וכינן דדמך, הנה תלת שיעין קלין וברקין בעלמא, נפקת ברת קלא ואמרה: "דמך רבי שמואל בר רב יצחק גמיל חסדיה". נפקון למיגמול ליה חסד, נחתת אישתא

והנה מקלס קומי כליא נר' שמואל בן רב יצחק היה לזקח ענף משבח ומרקד לפני הכלות. והנה ר' זעירא חמי ליה ומיטמר קומי. אמר: חמי להדין סבא איך הוא מבהית לן נהיה ר' ז' רואה אותו ומתחבא מפניו מתוך כושה, והיה אומר: ראו אותו זק הוא מבייש אותנו, תלמידי החכ

כי בעיני ר' זעירא נראה ו ככזיון לתלמידי חכמים, שחכו זה נוהג קלות בעצמו, ואולם, דדמך, הוה תלת שיעין וברקין בעלמא, נפקת ברת ואמרה: "דמך ר' שמואל ב יצחק גמיל חסדיא" נכיון! היו שלש שעות קולות ר' וברקיס בעולם, יצאה בת ואמרה: "מת ר' שמואל בן רב גומל חסדיס". נפקון למ ליה חסד. נחתת אישתא מן ט ואיתעבדת כמין שכשא דנור ערסא לציבורא ניצאו הכל ל לו חסד בהלוויתו, ירדה או השמים ונעשתה כעין ענף של בין מיסתו לציבור ונהוון בר אמרין: חייז דדין סבא, דקמה שיבשתיה נהיו הבריות אור ראו אותו זקן שעמד, הועיל, לזע שמשמים הראו מה גדולה מי של גומל חסדים וכמה מרובה ש

מן שמיא ואיתעבדת כמין שכשא דנור בין ערסא לציבורא. נהוון בריתא אמרין: חייז דדין סבא דין ליה שיבשתיה.

סוגיה נ: תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ, ע"א

נערה שנתפתתה

פרק רביעי

כתובות

נ ע"א

ועשיתניהו לזונה ונכפיתו אותם שיונו אותם ומשום כך היה מכיר לו טובה, ולעניינו, אי אמרה בשלמא לאו דינא שמעיקר הדין היו ראשים שלא לפגשו, משום הכי עשיתניהו (ומשום כך כפה אותם). אלא אי אמרת דינא – עשיתניהו בעי היה צריך לכפות אותם? יכולים היו לדרת לבסידים ולקחת מהם? משמע שאין הלכה כר' אילעא.

א כיון שרחוקו תקנות אושא מביאים מהן עוד, אמר ר' אילעא: באינא התקינו: אל המבזבז (המפזר) מנסיו לצדקה אל יבזבו יותר מחומש (חמישית). הניא נמי הכי (שנויה נס כן כן ברייתא): המבזבז אל יבזבו יותר מחומש, שמא על ידי כך יתרושע רצטרך לבריות. ומעשה באחד שבקש לבזבו יותר מחומש לצדקה ולא הניח לו חבירו. ומנו ונמי הוא חבירו זה – ר' ישכב. ואמרי לה (ויש אמרין) שר' ישכב היה זה שרצה לבזבו, ולא הניחו חביריו, ומנו (ונו) הוא חבירו זה – ר' עקיבא. אמר רב נחמן ואיתימא (ויש אמרין) שאמר זאת רב אחא בר יעקב: מאי היה? (מה המקרא) המרמז על שיעור זה לצדקה – "וכל אשר תתן לי עשר אעשיתי לך" (בראשית כח, כב). והוא דורש: "עשר אעשיתי" שיעקב דבר שני פעמים על מעשר, ושני מעשרות יחד הם חומש. ומקשים: והא לא דמי עישרא בתרא לעישרא קמא (והרי אינו דומה העישרא האחרון לעישרא הראשון) לפי שהמעשר השני שיעקב הזכיר הוא ממה שנושא לאחר שנתן המעשר הראשון. ושני המעשרות יחד הם קצת פחות מחומש! אמר רב אשי צריך לפרש: "אעשירנו" לבתרא כי קמא (אעשר את האחרון כמו את הראשון). כלומר: אתן פעם נוספת מעשר כמו הראשון. על אופן מסירת השמנונית של תקנות אושא אמר רב שימי בר אשי: ושמעונית הללו מתמעטות והולכות, שהרי בשמועה ראשונה נאמר דברי ר' אילעא בשם ריש לקיש שאמר בשם ר' יוסי בר חנינא:

בשרה, ר' אילעא שאמר בשם ריש לקיש, כדי לזכור את סדר ההלכות הללו – קטנים כתבו ובזבזו: "קטנים" – מעור לזון את קטנים, "בזבזו" – מי שכתב נכסיו לבניו, "בכזוז" – המבזבז יותר מחומש. אמר רב יצחק, באושא התקינו עוד תקנה: שיהא אדם מתגלגל (יגדל) ברכות) עם בנו, גם אם אינו רוצה ללמד עד גיל ששים עשרה שנה. מכאן ואילך, יורד עמו לחייו. כלומר: יכול לכפותו לכן בדרך קשה. ושואלים: איני [נ] הוא? והא אמר להו (והרי אמר להו רב לרב שמואל בר (כן) שילת שהיה מלמד תינוקות: בציר מבר שית – לא תקביל נפחות מן שש – אל תקבל ללמוד אצלך, בר שית – קביל וספי ליה כתורא [וב שש – קבל, והלשט אותו בלימוד התורה כמו שורן שאובסים אותו בעל כורחו משמע שמכריחים ללך ללמוד אף לפני שיהיה בן ששים עשרה! ומשיבים: אין זו סתירה, אין, ספי ליה כתורא [נאכל]. הוא צריך להעניט אותו כשורן וללמד אותו הרכה, מיהו (מכל מקום) אינו יורד נואם חוצה אמור אין זה קשה ואפשר לומר: הא [נח] שאמרנו שהוא מתחיל כבן שש הוא למקרא, הא [נח] שהוא כופה אותו רק בגיל ששים עשרה הוא למשנה. שאמר אביי: לא אמר (בן שש) – ללימוד מקרא, (בן [ג]) עשר – למשנה, אבל עדיין לא כופהו עד גיל ששים עשרה, בר תלסר – לתעניתא [נח] שזו נערה לחנונית) מנע לעת, כלומר חננית יממה שלימה כשאר המבזבזים.

קייובים

ועשיתניהו לזונה בתלמוד הירושלמי (פאה פ"א ה"א) מובא מעשה זה בהרחבה, ושם מסופר כי "עשיתי" זה היה על ידי שיעץ לאב לבסוס את הציבור ולהודיע לכול שבו אינו רוצה לפגשו. במקרה כזה בתלמוד הירושלמי אף הסיק ר"ת (בספר הישר) כי במקום שאין לאב ממה להתפתח כיפוס את הבן שיופגשו, ולא י"ל לשיטה שביבד האב הוא על השבח הבן, אלא גם לעת האומרים שאין הבן חייב בהוצאות מספית לביבד האב – אבל נופים אותו בחור. צדקה שהוא חייב בה יותר מאחרים. עשיתניהו בעי נחלקו המפרשים: בפרוש המדויק של לשון "עשיתניהו", ומכאן תוצאות זה לדרך הנהגה של משפט זה בגמרא. שגורא כי רש"י מפרש עשיתניהו מלשון כפיה. והוא מפרש שהבן שן את המשפט הזה בנחורא. שאם יהיה זו הלכה הלא מן הדין היה לכפות את הבן, ומה טעם יחייב לו האב טובה על שעשה כרין תורה? (ואחרים פירשו שעשיתי זה הוא בדרך שדיל בדרים (תראה לעיל). ולכן פירשו את המשפט בתמימה: אם היה זה דין, וכי היה צורך לשל את הבן? הרי יכול היה הדין לכפותו בדין ולבזבו מנסיו בעל כורחו (ראה בריטביא יבבבב)."

אל ובזבו יותר מחומש מרבה הרמכים (ובהשוואת שיטתו בפרוש המשניות לבריתו בהלכות ערבין) יראה כי אסור זה לא יבזבו נכסיו נאמר דוחק במי שנתן ממנו לחקש והינא בזה (וכן אמר הרבין) כאן, וכן שית רש"י במקומות אחרים. אבל הנותן לצדקה רשאי מרבה חסירות לתת יותר מחומש. וראה ששטת הרמכים היא שחומש הוא דין הנתינה הראוי, אף כי אינה הוגה גמורה. (תראה בירושלמי שחולקו מה הוא השיעור הקטן לצדקה, אם הוא שני אחוזים כממנו או קצת יותר מזה) ואילו אחרים סבורים כרעת רש"י ואחרים שאף שנותן לצדקה בכלל זה, אלא שהוסיפו כי בדברים אלה אמורים רק כשנתן בחייו. שיש לחשוש שמא יגיע להצטרף לבריות, אבל המחלק נכסים לאחר מותו רשאי לתת יותר נתיבות (דריכות). ומה אמרנו כי דגבבל זה הוא רק כאשר נתן ממנו לצדקה סתם, אבל בשנת בצורת (ובדיוק) שיש סכנה למקבל אם לא יתן? אין להקדים על שיעור זה. וירושלמי הסבירו כי הנותן הוא שנתן תחילה חומש מחלקו לצדקה, ואחר כך נתן חומש מן הירחיים בלבד. עשר אעשרו כתב בשמיעין של מלשון המקרא שלא אמר חומש אלא שני עשרה ואפשר ללמוד כדברי הרמכים שערך לתת צדקה פעמים אחדות מאשר לתת בבת אחת סכום גדול יותר.

מתגלגל עם בנו בערך מובא גם פירוש שונה לחלוטין, שהכונה היא שני גיל ששים עשרה

ועשיתניהו – כפינו לזונה נחוקה. וממנו שטרמחי פליו ליכנס לו לענין משורה הדין – ממכריו. ואי דינא הוא – אין כלל נתינות טובה להדיק לו טובה, עטל כדמי יספוט אמת. המבזבז – לעניים. מחומש – שנתנוש – שלל נטרך לבריות. עשר אעשרנו – שני עקורין, הוו לכו חומש. והא לא דמי בתרא לקמא –

דכי שקלת לקמא פסו להו פסעה, וכי מעשר שני יחא נרשאון. שמוערת הללו – הדי קאמר: אעשרנו נרשאון, נלומד: מעשר שני יחא נרשאון. שמוערת הללו – דרני חילעא תקנות אושא. מחמערת והולכות – מאלמוריס. הנלעשה: אמי רבי חילעא אמר ריש לקיש משום דרני ויכי דר חילעא, השני: רבי חילעא אמר ריש לקיש, שלכתיב. רבי חילעא, לטוריס. וסימניך – נסדר ההלכות, וכו' חזק מדר מיעוטן. קטנים כתבו ובזבזו – נני ונכסיו נכסין קטנים, כותב נכסיו, המנחם אל ינצו, ומעשה לא תחליף נחשו שלש ונחשו עניס ונחשו אחד. מגלגל עם בנו – אם מקרב מלמוד – יגלגל מנו ננחת ונכסיו נכסין. יורד עמו לחייו לנחשו ונכסיו נכסין. ונחשו נכסין. רב שמואל בר שילת – מלמד מיעוטן. וספי ליה כי תורא – הלשטות חומש, נסור שלמה מלשטות ואובסו מחלל. לתעניתא מנע לעת – לתענית לל היום. ומכוסה לשעות, מקודס לכן שמימי, כדלמתיך ניומה (פנא).

הוספות

עשיתניהו בעי – האי עשוי צריך לומר דהיינו בדברים, כי שהוא ולקמן (נגא): מעלאי דדיר – הדינו עשוי. והאם אתי שפיר דאמר "עשיתניהו בעי"? דאם מן הדין היה – מה היה לו לעשות בדברים? היה לו לחלקותם ולכופם עד שיונו אותו. ויכיר פירש אתם. ומיור רבינו, "עשיתי" שלא בדברים, כגון: אין מעשין אלא לפסולות (ולקמן ע"א).

אל יבזבו יותר מחומש – מפרש בירושלמי בפנים ראשונה יכול לבזבו חומש, ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש רחיה שיהא אדם מגלגל עם כט עד ששים עשרה שנה – והא דתון במסכת אבות (פרק ה'): בן עשר למשנה – לא שירד עמו לחייו, אלא לגלגל. וספי ליה כי תורא – ולא ירד עמו לחייו עד ששים עשרה שנה. והא דתון במסכת אבות: בן חמש שנים למקרא – היינו לגלגל, ולא למסימי ליה. בר שית, למקרא – היינו בר שית ויום אחד, דומיא דבר שית למשנה דהוי בר עשר ויום אחד, כי ההוא דמסכת אבות דהרס הוי בר עשר ויום אחד, דומיא דבר שית עשרה למצות. והשנה חאי בר שית למקרא לא הוי דומיא דבן עשר למשנה, דבר שית למקרא – היינו למסימי ליה כי תורא, ובר עשר למשנה לא למסימי ליה, אלא לגלגל עד ששים עשרה שנה.

עמו לחייו אם אינו לומד עד לאחר ששים עשרה שנה. ואיבעית אימא לא קשיא נואם חוצה אמור אין זה קשה ואפשר לומר: הא [נח] שאמרנו שהוא מתחיל כבן שש הוא למקרא, הא [נח] שהוא כופה אותו רק בגיל ששים עשרה הוא למשנה. שאמר אביי: לא אמר (בן שש) – ללימוד מקרא, (בן [ג]) עשר – למשנה, אבל עדיין לא כופהו עד גיל ששים עשרה, בר תלסר – לתעניתא [נח] שזו נערה לחנונית) מנע לעת, כלומר חננית יממה שלימה כשאר המבזבזים.

מגלגל עם בנו ומנחיו ללמוד, ואילו לאחר מכן צריך ללמדו גם אומנות שיחיה ממנה. ספי ליה בתורא יש שכתב הסבר לביטור זה. כי השור אכל תחילה חרבה ואחר כך מעלה נרה ומעכל הטב את מזונו. וכן בדרבי חילמה. כיון שמוחו של הקטן יכול לקלוט יריעת רבות מן הראוי להרבות ללמוד, ואחר כך כשיגדל יוכל לעיין בכתבים ולהגיע ליד סברה (אשל אברהם).

בר שית למקרא. דברים אלה נזכר דברי רב שמקבילים תיגור רק מגיל שש) לבאחר איהם כדברי המשנה באבות [בן חמש שנים למקרא]. ויש שהסבירו כי בר שית כאן אין כוונתו כשמשלים את שנתו הששית אלא בתחילת שנתו הששית, ואם כן חריהו בדיק כמאמר בן חמש למקרא (תרי"ו תנא) ויש מפרשים שמגיל חמש עד שש מלמוד אביו בבית, ומגיל שש והלאה מנסיו לבית הספר (רש"י תנא).

אורה ההלכה הנותן כל נכסיו לבנו ולא שיר מחם דבר – שורת הדין שאינו נותן מהם, לא הוא ולא אשתו. כמסקנת הגמרא כאן, שאין תקנת ארשא זו בוחר הדין, ובה שמסופר שכפו את הבן אפשר לומר שהוא מדין בפניה לצדקה, שדואי אם הוא אביה כפיס או לא לפרנס את אביו. (בי' לטור הר"ם רנז).

אל יבזבו יותר מחומש חקו הכמים שלא יבזבו אדם יותר מחומש מנסיו לצדקה, כרי שלא יצטרך לבריות. ורמא בשם הבין בתקנתא אשא. ועיידי ובמפרשים שרונים בשאלה האם הגבול זה הוא בכל אדם ובכל עת. ונרמזים ספר הפלאה הלכות עירובין פ"ח ה"ג. שריע יורד רמעי, א"א.

תחלת לימודו של ילד משיחית הילד לזכר מלמדו אביו לומר "תורה צוה לנו משה" ופסוק ישמע ישראל, ואחר כך מלמוד מעט מעט עד שיהיה בן שש או שבע ואם הוא חלש ביותר בגופו. שריע, ואז כוונתו למלמד התעקנות. והנה להבטיח את הילד ללמוד מקרא בדיווח בן חמש שנים שלימות, ולא בפחות מכן. ואם הוא חלש – בן שש. בדבריו רב, ומסקנת הגמרא בדברי רב קטינא. אמנם בדבריה מקומות היו מוכיחים לרבים קטנים בדבריה (בני שלש) להתחיל לימוד, אלא שאמר שאין הם אלא בודו יושבים בצורתם עם חברים הגורלים מהם ועוקר לימודם נעשה כדברך אבא. ונרמזים ספר מרע הלכות תלמוד תורה פ"א ה"י. שריע יורד רמא סעף ה' ומעף ה'.

בתבות

כולונים בזמן הזה
קאים בדעותיהם לגבי
עלם מה הוא הגל הראוי
נחלתם של לימודים
סובייטים בכל מקרה,
הי זה הדבר תלוי במיד
יימית בבריאותו הפיזית
הילד ועבקר בשולות
עיה, ומשום כך אין
שעה חד' משמעות לגבי
ומכל מקום.
ובל ג' בימיו כי בתוך
הי גיל זה מגיע הילד למד
קפת של שולות המכשירה
לתחילת בלימודים
ורים.

מכאן חוזרים לביאור המשנה. שנינו ש